

19.2.2019

EOAK/1090/2019

Perustuslakivaliokunnalle

Asia: Hallituksen esitys HE 203/2017 vp laiksi sotilastiedustelua koskevaksi lainsäädännöksi

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on pyytänyt eduskunnan oikeusasiamieheltä asiantuntijalausuntoa hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi sotilastiedustelusta sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

Asiassa on kysymys perustuslakivaliokunnan lausunnossaan (PeVL 36/2018 vp) esittämistä valtiosääntöoikeudellisista huomautuksista ja muista huomioista sekä puolustusvaliokunnan asiassa antamasta mietinnöstä PuVM 4/2018 vp). Tämän vuoksi en tässä lausunnossani enää enemmälti käsittele muita hallituksen esitykseen sisältyviä ongelmakohtia.

Esitän lausuntonani kunnioittavasti seuraavan.

I PERUSTUSLAKIVALIOKUNNAN VALTIOSÄÄNTÖOIKEUDELLISET HUOMAUTUKSET

Perustuslakivaliokunta on päätösesityksessään esittänyt,

että lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä,

1. lakiehdotus kuitenkin vain, jos valiokunnan sen 4, 8, 11, 17, 19, 38, 40, 41, 45, 53, 63, 67, 86, 108 ja 113 §:stä tekemät valtiosääntöoikeudelliset huomautukset otetaan asianmukaisesti huomioon.

Käsittelen tässä jaksossa lähinnä näitä perustuslakivaliokunnan huomautuksia, mutta asiayhteyden mukaan myös eräitä muita perustuslakivaliokunnan valtiosääntöisiä huomioita.

1 luvun 4 §

Sotilastiedustelulakiehdotuksen 4 § koskee **sotilastiedustelun kohteita**.

Sen mukaan tiedustelumenetelmällä *saadaan hankkia* tietoa seuraavasta toiminnasta, jos toiminta on luonteeltaan sotilaallista. Jäljempänä säännöksessä on numeroidusti esitetty tiedustelun kohteena olevan toiminnan muotoja.

Sotilastiedustelulakiehdotuksen 4 §:ssä sotilastiedustelun kohteita ei kuitenkaan ole määritelty tyhjentävästi ja sääntely on paikoin ongelmallisen väljää. Näin on ainakin 5-7 kohdassa siltä osin kuin turvallisuutta uhkaavalta toiminnalta ei edellytetä vakavuutta. Perustuslakivaliokunnan mielestä kohtia on täsmennettävä ja niissä tulee edellyttää mainitun uhan vakavuutta.

Perustuslakivaliokunta kiinnittää puolustusvaliokunnan huomiota siihen, että 4 §:n alussa oleva ilmaisu "saadaan hankkia" ei ole onnistunut, koska se viittaa tiedustelumenetelmien käytön edellytyksiin, joita koskeva sääntely on ehdotetussa 11 §:ssä. Perustuslakivaliokunnan mielestä olisi parempi, että 4 §:ssä säädettäisiin, että sotilastiedustelun kohteena ovat siinä lueteltavat toiminnot ja 11 §:ssä säädettäisiin tyhjentävästi tiedustelumenetelmien käytön yleisistä edellytyksistä.

Perustuslakivaliokunta toteaa edelleen, että sotilastiedustelulakiehdotuksen 4 §:n 2 momentissa ei ole nimenomaista edellytystä, että kyse olisi tiedon hankinnasta sotilaallisesta toiminnasta. Säännöksen perusteluissa todetaan, että sotilastiedustelun kohteena voisi olla myös toiminta, joka aiheuttaa vakavaa uhkaa yhteiskunnan elintärkeille toiminoille. Näin ollen säännös ei kokonaisuudessaan kuulu perustuslain 10 §:n 4 momentin sotilaallista toimintaa koskevan rajoitusperusteen alaan. Kyseeseen tulee sen sijaan rajoituslauseke, jonka mukaan lailla voidaan säätää välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen tiedon hankkimiseksi sellaisesta muusta toiminnasta, joka vakavasti uhkaa kansallista turvallisuutta. Lakivarauksen mukaan kansallisen turvallisuudenuhkan tulee olla vakava. Siten ehdotetun 2 momentin ei-sotilaallisen toiminnan alaan kuuluva kynnys vaarantumisesta on liian matala suhteessa perustuslain 10 §:n 4 momenttiin ja sitä tulee säännöksessä korottaa. Täydennys voidaan tehdä esimerkiksi edellyttämällä sekä maanpuolustukseen että yhteiskunnan elintärkeisiin toimintoihin kohdistuvalta uhalta vakavuutta. Tällaisen muutoksen tekeminen lakiehdotukseen on edellytyksenä lain käsittelemiselle tavallisen lain säätämisjärjestyksessä.

Puolustusvaliokunta esittää 4 §:ää täsmennettäväksi perustuslakivaliokunnan edellyttämällä tavalla. Puolustusvaliokunnan mietinnössä ko. pykälän 1 momentin ja 2 momentin muotoilu on muutettu siten, että lauseen "Tiedustelumenetelmällä saadaan hankkia tietoa..." on korvattu lauseella "Sotilastiedustelun kohteena on..."

Lisäksi 1 momentin 5-7 kohtiin on lisätty uhan vakavuutta kuvaava edellytys lisäämällä kuhunkin kohtaan sana "vakavasti".

Lisäksi 2 momentin muotoilu on muutettu seuraavaan muotoon: ”Lisäksi sotilastiedustelun kohteena on vieraan valtion toiminta tai muu sellainen toiminta, joka vakavasti uhkaa Suomen maanpuolustusta tai vaarantaa yhteiskunnan elintärkeitä toimintoja”.

Tältä osin näyttää siltä, että perustuslakivaliokunnan ponsi on otettu huomioon.

1 luvun 8 §

Sotilastiedustelulakiehdotuksen 8 § koskee **syrjinnän kieltoa**. Esityksen perustelujen mukaan säännös vahvistaisi perustuslain 6 §:n 2 momentin yhdenvertaisuusperiaatetta tiedustelutoiminnassa.

Perustuslakivaliokunnan mukaan (s. 17-18) säännöksessä mainitut perusteet sinänsä pitkälti pohjautuvat perustuslain 6 §:n 2 momentin kiellettyjen erotteluperusteiden luetteloon. Ehdotetussa 8 §:ssä ei kuitenkaan mainita sukupuolta. Säännös on perustuslain säännöksestä poiketen lisäksi kirjoitettu tyhjentävän luettelon muotoon, eikä se vastaa perustuslain 6 §:n 2 momentin ja perusoikeuskirjan 21 artiklan syrjintäkieltosäännöksiä. Eroavaisuutta ei esityksessä perustella. Sotilastiedustelulakiehdotuksen 8 §:n täydentäminen sukupuoleen perustuvan syrjinnän kiellolla sekä kiellettyjen syrjintäperusteiden luettelon muotoilu niin, ettei se ole tyhjentävä, on edellytyksenä lain käsittelemiselle tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

Perustuslakivaliokunnan lausunnossa todetaan myös, että sotilastiedustelulakiehdotuksen 8 §:n toisen virkkeen mukaan sotilastiedustelun toimenpiteen kohdentaminen ei saa perustua ainoastaan siinä mainittuihin tietoihin. Virkkeen oikeudellinen merkitys on perustuslakivaliokunnan mielestä epäselvä, jopa kyseenalainen. Ilmaisusta *ainoastaan* voidaan perustuslakivaliokunnan mielestä tulkita myös oikeutukseksi kohdentaa tiedustelua pykälässä mainituilla kielletyillä syrjintäperusteilla, kunhan kohdentaminen ei perustu yksinomaan johonkin mainittuun perusteeseen. Kun säännöksen tarkoituksena on turvata tiedustelun kohdentumisen syrjimättömyys, tulee säännöksen muotoilua tarkistaa tätä tarkoitusta vastaavasti.

Puolustusvaliokunta katsoo tarpeettomaksi toistaa perustuslain 6 §:n 2 momentin sanamuotoa ja ehdottaa säännöksen muotoiltavaksi seuraavasti: ”Sotilastiedustelun toimenpiteiden kohdentaminen on toteutettava syrjimättömästi”. Lisäksi valiokunta esittää säännöksen otsakkeen tarkentamista muotoon *Syrjivän tiedustelutoiminnan kielto*.

Puolustusvaliokunnan nyt ehdottama säännös ei nähdäkseni vastaa sitä, mitä perustuslakivaliokunta on edellyttänyt. Perustuslain 6 §:n 2 momentti tosin sisältää yleisen syrjintäkiellon, jota on noudatettava myös tietoliikennetiedustelussa Perustuslakivaliokunnan esittämistä syistä lakiin otettavan nimenomaisen syrjintäkiellon olisi syytä olla puolustusvaliokunnan ehdottamaa hyvin suppeaa muotoilua informatiivisempi, esimerkiksi sotilastiedustelua koskevan lakiehdotuksen 8 §:n mukainen siten täydennettynä kuin perustuslakivaliokunta on siitä antamassaan lausunnossa edellyttänyt.

1 luvun 11 §

Sotilaslakiehdotuksen 11 § koskee **tiedustelumenetelmien käytön yleisiä edellytyksiä**.

Säännöksen 1 momentissa säädettäisiin kaikille tiedustelumenetelmille yhteisestä yleisestä edellytyksestä *voidaan perustellusti olettaa saatavan tietoa tiedustelutehtävän kannalta*. Kysymys on esityksen perustelujen mukaan niin sanotusta perustellusta tuloksellisuusvaatimuksesta.

Perustuslakivaliokunta huomauttaa, että sotilastiedustelulakiehdotuksen 11 §:n 1 momentin sisältämää sotilastiedustelumenetelmien käytön yleistä edellytystä valtiosääntöoikeudellisesti arvioitaessa huomiota tulee kiinnittää ensinnäkin siihen, että tiedustelumenetelmien käytössä yleisesti on irtauduttu ja etäännytty konkreettisesta rikosepäilystä. Perustuslakivaliokunta korosti perustuslain muuttamista koskevassa mietinnössä painokkaasti perustuslain säännöksen välttämättömyyedellytystä. Valiokunta totesi, että luottamuksellisen viestin salaisuuteen kohdistuva rajoitus on sallittu vain, jos tiedonhankinta ei ole mahdollista vähemmän puuttuvin keinoin. Perustuslakivaliokunnan käsityksen mukaan tästä seuraa, että tiedustelutoiminnan edellytykseksi tulee yleisesti asettaa välttämättömyyttä koskeva edellytys. Tällaisen lisäyksen tekeminen sotilastiedustelulakiehdotukseen on edellytyksenä lain käsittelemiselle tavallisen lain säätämisjärjestyksessä.

Perustuslakivaliokunta huomauttaa lisäksi, että tiedustelutoiminnan erityisluonne sekä ehdotetun sääntelyn laaja-alaisuus perustelevat tiedustelumenetelmän käytön asianmukaisen ja oikeasuhtaisen kohdentumisen vuoksi 11 §:n 1 momentin täsmentämistä myös siten, että tiedustelumenetelmien käytön edellytyksiin lisättäisiin niillä oletettavasti saatavan tiedon tärkeyttä koskeva edellytys.

Perustuslakivaliokunta toteaa myös lausunnossaan, että uudet toimivaltuudet, joilla voitaisiin syvimmin puuttua luottamuksellisen viestin salaisuuden suojaan, on mainittu sotilastiedustelulakiehdotuksen 11 §:n 2 momentissa. Säännöksessä ei mainita tukiasematietojen hankkimista. Vaikka kyseinen toimivaltuus ei suoranaisesti puutu viestin sisältöön, perustuslakivaliokunta pitää sen lisäystä säännökseen perustuslain 10 §:stä johtuvista syistä asianmukaisena.

Puolustusvaliokunta ehdottaa sotilastiedustelulakiehdotuksen 11 §:n 1 momenttiin lisättäväksi välttämättömyysvaatimuksen sekä tarkennuksen saatavan tiedon tärkeydestä. Välttämättömyysvaatimuksen lisääminen yleisiä edellytyksiä koskevaan pykälään johtaa siihen, että 4 luvusta tulisi poistaa tiedustelumenetelmien käytön erityisinä edellytyksinä olevat säännökset välttämättömyydestä (41 § peitetoiminta, 45 § valeosto ja 67 § muu kuin valtiollisen toimijan tietoliikenteeseen koh-

distuva tiedustelu). Puolustusvaliokunta toteaa, että koska perustuslakivaliokunta on lausunnossaan sitonut välttämättömyysedellytyksestä säättämisen perustuslain 10 §:n 4 momenttiin - joka ei anna suojaa valtiolliselle toimijalle - niin ponsilausuman ei voi katsoa edellyttävän, että valtiolliseen toimijaan kohdistuvalla tiedustelulle asetetaan välttämättömyysvaatimus. Sen vuoksi puolustusvaliokunta esittää 1 momenttiin lisättäväksi säännöksen siitä, että valtiolliseen toimijaan kohdistuvan tiedustelumenetelmän käytön yleisenä edellytyksenä on, että tietojen saaminen on *tarpeen* tiedustelutehtävän kannalta.

Puolustusvaliokunta toteaa, että edellä ehdotettu muutosesitys 4 §:n 2 momenttiin koskee nimenomaisesti toimintaa, joka vakavasti uhkaa Suomen maanpuolustusta tai yhteiskunnan elintärkeitä toimintoja. Tästä seuraa, että koska sotilastiedustelua ei ylipäänsä saa kohdistaa muuhun toimintaan kuin sotilaalliseen toimintaan tai kansallista turvallisuutta vakavasti uhkaavaan toimintaan, ei siten ole mahdollista käyttää sotilastiedustelun toimivaltuuksia missään muissa tilanteissa. Siten on tarpeetonta, että 11 §:n 2 momentissa säädettäisiin joidenkin toimivaltuuksien yleiseksi edellytykseksi se, että toiminta vakavasti uhkaa kansallista turvallisuutta. Puolustusvaliokunta ehdottaa pykälän 2 momentin poistamista.

Puolustusvaliokunnan mietinnössä 12 §:n (ent 11 §) kuuluu:

Tiedustelumenetelmän käytön yleisenä edellytyksenä on, että tiedustelumenetelmän käyttö on välttämätöntä ja että sillä voidaan perustellusti olettaa saatavan tärkeää tietoa tiedustelutehtävän kannalta. Jos tiedustelumenetelmä kohdistetaan valtiolliseen toimijaan tai siihen rinnastuvaan tahoon, tiedustelumenetelmän käytön yleisenä edellytyksenä on, että tietojen saaminen on tarpeen tiedustelutehtävän kannalta.

Mielestäni pykälän muotoilu ei ole onnistunut. Pykälästä ei ilmene, mihin ”välttämättömyys” viittaa. Lisäksi viittaus valtiolliseen toimijaan rinnastuvaan tahoon on tarpeeton, koska valtiollinen toimija on määritelty ehdotetussa 10 §:ssä.

Kiinnitän huomiota siihen, että hallintovaliokunnan mietinnössä vastaava säännös (4 §) on ehdotettu muotoiltavaksi eri tavalla, jota pidän parempana. Joka tapauksessa pidän välttämättömänä, että molemmissa laeissa tiedustelumenetelmän käytön edellytykset muotoillaan samalla tavalla, koska kysymys on samojen menetelmien käyttöedellytyksistä.

2 luvun 17 §

Sotilastiedustelulakiehdotuksen 17 §:ssä säädetään **yhteistyöstä muiden viranomaisien ja yhteisöjen kanssa.**

Perustuslakivaliokunta toteaa lausunnossaan (s 31), että säännöksen sanamuodon perusteella jää hyvin avoimeksi, mitä sotilastiedusteluviranomaisen ja yhteisöjen välinen yhteistyö voisi olla ja mitä yhteisöjä säännös koskisi. Perustuslakivaliokunnan mielestä epäselväksi jää muun muassa, miten ehdotettu sääntely suhtautuu perustuslain 124 §:n julkisen hallintotehtävän antamista muun kuin viranomaisen hoidettavaksi koskevaan sääntelyyn. Tiedustelulakiehdotuksen 17 §:n säännös yhteistyöstä yhteisöjen kanssa tulee perustuslakivaliokunnan mielestä joko poistaa lakiehdotuksesta tai sitä tulee olennaisesti täsmentää yhteistyön sisällön ja osapuolten suhteen ja perustuslain 124 §:n kannalta asianmukaisella tavalla. Tällainen muutos on edellytys sille, että sotilastiedustelulakiehdotus voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

Perustuslakivaliokunnan lausunnossa tuodaan lisäksi esiin, että säännöksen perustelujen mukaan 17 §:n sääntely ei koske henkilötietojen antamista. Tällainen rajaus ei kuitenkaan ilmene säännöksestä. Perustuslakivaliokunta ei ole pitänyt hyvin väljiä ja yksilöimättömiä tietojensaantioikeuksia perustuslain kannalta mahdollisina edes silloin, kun ne on sidottu välttämättömyyskriteeriin. Tiedustelulakiehdotuksen 17 §:ssä on siksi määriteltävä olennaisesti tarkemmin tietojen saantiin oikeutettujen yhteisöjen piiri, jotta sotilastiedustelulakiehdotus voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

Puolustusvaliokunta ehdottaa 18 §:n (ent. 17 §) 1 momentissa tarkennettavaksi sitä, että sotilastiedusteluviranomainen voi tehtävänsä toteuttamiseksi luovuttaa muille viranomaisille salassapitosäännösten estämättä muita tietoja kuin henkilötietoja, jos tietojen luovuttaminen on tarpeen maanpuolustuksen kannalta tai kansallisen turvallisuuden suojaamiseksi. Momenttiin lisättäisiin myös maininta siitä, että henkilötietojen luovuttamisesta säädettäisiin henkilötietojen käsittelystä puolustusvoimissa annetussa laissa.

Edelleen puolustusvaliokunta ehdottaa 2 momenttia täsmennettäväksi siten, että sotilastiedusteluviranomainen voi salassapitosäännösten estämättä luovuttaa yrityksille ja muille yhteisöille tiedustelun menetelmien ja järjestelmien kehittämiseksi haittaohjelmaan liittyvän tunnistamistiedon tai muun kuin henkilötiedon, jos tiedon luovuttaminen on välttämätöntä Puolustusvoimien toiminnan tai kansallisen turvallisuuden suojaamiseksi.

Näyttää siltä, että säännökseen on tehty perustuslakivaliokunnan edellyttämät muutokset.

3 luvun 19 §

Sotilastiedustelulakiehdotuksen 19 §:ssä säädetään **kansainvälisestä yhteistyöstä**.

Pykäläehdotuksen 1 momentin 1 kohdan perusteella sotilastiedusteluviranomainen voi Suomen kansallisten etujen mukaisesti tehtäviinsä

liittyen tai kansallisen turvallisuuden suojaamiseksi vaihtaa hankkimiin tietoja ulkomaisten tiedustelu- ja turvallisuuspalveluiden kanssa. Pykälän 5 momenttiin sisältyy viittaussäännös, jonka mukaan pykälässä tarkoitettussa tietojen luovuttamisessa ja vastaanottamisessa noudatetaan lisäksi, mitä siitä erikseen Suomea velvoittavissa kansainvälisissä sopimuksissa määrätään tai kansainvälisistä tietoturvallisuusvelvoitteista annetussa laissa säädetään. Säännöksen perustelujen mukaan kansainvälisillä velvoitteilla tarkoitetaan lähinnä kansainvälisiä tietoturvallisuussopimuksia, joita Suomi on jo solminut useiden merkittävien yhteistyötahojen kanssa.

Perustuslakivaliokunnan mielestä esityölausuma on ongelmallinen (s. 28-29). Sääntelyä on täsmennettävä siten, että siitä ilmenee säädösperustaisesti ja nimenomaisesti rajoitus luovuttaa tai vastaanottaa tietoja sellaisten valtioiden kanssa, joiden voidaan katsoa syyllistyvän järjestelmällisiin ihmisoikeusloukkauksiin tai joissa tiedonhankintakeinot eivät noudata kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa vahvistettuja standardeja. Tällainen muutos on edellytyksenä sille, että sotilastiedustelulakiehdotus voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

Rajaus voidaan perustuslakivaliokunnan mielestä toteuttaa esimerkiksi siten, että säännöksessä viitattaisiin siihen, että tietojen luovuttamisessa ja vastaanottamisessa on noudatettava Suomea velvoittavia kansainvälisiä sopimuksia ja kielletään nimenomaisesti kansainvälinen yhteistyö ja tietojen vaihto, jos on perusteltua aihetta epäillä, että jokin henkilöä tämän yhteistyön tai tietojen luovuttamisen vuoksi uhkaa kuolemanrangaistus, kidutus, muu ihmisarvoa loukkaava kohtelu, vaino, mielivaltainen vapaudenriisto tai epäoikeudenmukainen oikeudenkäynti.

Sotilastiedustelulakiehdotuksen 19 §:n perusteluista ilmenee, että pykälä ei koskisi henkilötietojen vaihtoa. Lakiehdotuksen 19 §:n 5 momentin mukaan henkilötietojen luovuttamisesta säädetään tarkemmin henkilötietojen käsittelystä puolustusvoimissa annetussa laissa. Perustuslakivaliokunnan mielestä viittaus tarkempaan säätämiseen antaa kuitenkin mahdollisuuden tulkintaan, jonka mukaan 19 §:n säännöksillä luodaan perusteet henkilötietojen vaihdolle. Mikäli sotilastiedustelulakiehdotuksen 19 §:n tarkoituksena on vastoin esityölausumaa, että säännöksen perusteella voidaan luovuttaa henkilötietoja ulkomaisille tiedustelu- ja turvallisuuspalveluille salassapitovelvollisuuden estämättä, on ehdotettua sääntelyä täsmennettävä ja muutettava perustuslain 10 §:n 1 momentissa säädetyn yksityiselämän ja henkilötietojen suojan johdosta valiokunnan edellä mainitun viranomaisien tietojen saamista ja luovuttamista salassapitovelvollisuuden estämättä koskevaa sääntelyä koskevan käytännön mukaiseksi. Vaihtoehtoisesti 19 §:n säännöstä on täsmennettävä siten, että siitä käy selkeästi ilmi sen perusteluissa ilmaistu rajaus, jonka mukaan pykälän perusteella ei voi luovuttaa salassa pidettäviä henkilötietoja. Mahdollisuus luovuttaa tietoja salassapitovelvollisuuden estämättä on tässäkin tapauksessa

määriteltävä tietosisällöittäin tai sidottava välttämättömyysedellytykseen. Tällainen muutos on edellytys sille, että 1. lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

Puolustusvaliokunta ehdottaa täsmennettäväksi pykälän 1 momentin 1 kohtaa siten, että laissa säädetään muiden kuin henkilötietojen vaihtamisesta kansainvälisessä yhteistyössä. Henkilötietojen luovuttamista koskevan kiellon vuoksi puolustusvaliokunta katsoo, että tietojen luovuttamisen kynnys voidaan 1 momentin 1 kohdassa muuttaa välttämättömästä tarpeelliseksi. Pykälän 3 momentissa valiokunta ehdottaa määritelmän vieraan valtion korvaamista ilmaisulla ulkomainen. Samaa momenttiin lisätään säännös siitä, että ulkomainen virkamies on velvollinen noudattamaan sotilastiedusteluviranomaisen hänelle antamia määräyksiä, rajoituksia ja ohjeita. Pykälään lisätään uusi 5 momentti, jossa kielletään kansainvälinen yhteistyö sellaisissa tilanteissa, joissa on perusteltua aihetta epäillä, että jotakin henkilöä uhkaa yhteistyön tai tietojen luovuttamisen vuoksi kuolemanrangaistus, kidutus, muu ihmisarvoa loukkaava kohtelu, vaino, mielivaltainen vapaudenriisto tai epäoikeudenmukainen oikeudenkäynti. Henkilötietojen luovuttamisesta säädetään pykälän 6 momentin viittaussäännöksen nojalla henkilötietojen käsittelystä puolustusvoimissa annettavassa laissa. Valiokunta esittää 6 momentista poistettavaksi ilmaisun tarkemmin.

Puolustusvaliokunta toteaa, että perustuslakivaliokunnan huomio siitä, että vieraan valtion virkamies on velvollinen noudattamaan sotilastiedusteluviranomaisen hänelle antamia määräyksiä, rajoituksia ja ohjeita on huomioitu 20 §:n (ent. 19 §) 3 momenttiin esitetyllä muutoksella.

Näyttää siltä, että perustuslakivaliokunnan edellyttämät tarkennukset on otettu huomioon.

3 luvun 21 §

Puolustusvaliokunta ehdottaa, että perustuslakivaliokunnan viittamasta vieraan valtion toimivaltaisen virkamiehen virkavastuusta säädetään uudessa pykälässä, ja että pykälässä käytetään vieraan valtion virkamies -termin sijasta määritelmää ulkomainen virkamies rikoslain 40 luvussa käytetyn terminologian mukaisesti. Valiokunta toteaa, että pykälä on kansainvälisiä sopimuksia koskevaa viittaussäännöstä lukuun ottamatta sisällöltään sama kuin poliisilain 5 a luvun 57 §.

Käsitykseni mukaan pykälässä viitatu rikoslain 21 luvun 18 §:n ja 40 luvun 12 §:n 4 momentin, pitäisi olla 3 momentin, säännökset eivät sovellu suojelupoliisin päällikön päätöksellä tiedustelumenetelmää Suomen alueella käyttävään ulkomaiseen virkamieheen. Perustuslakivaliokunnan lausuma ulkomaisen virkamiehen virkavastuusta ei siten näyttäisi toteutuvan, vaan sovellettavaksi tulisivat vain rikoslain 40 luvun 1-3 ja 14 §.

4 luvun 38 §

Sotilastiedustelulakiehdotuksen 38 §:ssä säädetään **tukiasematietojen hankkimisesta päättämisestä**. Lakiehdotuksen 38 §:n 2 momentin mukaan lupa tukiasematietojen hankkimiseen voidaan antaa tietyksi

ajanjaksoksi. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on tiedustelumenetelmien suhteen käytännössään edellyttänyt menetelmien käytön ajallista rajoittamista.

Perustuslakivaliokunnan mukaan (s. 21) sääntelyä tulee perustuslain 10 §:stä johtuvista syistä täsmentää siten, että siinä nimenomaisesti säädetään toimivaltuuden enimmäiskestosta. Tällainen muutos on edellytys lakiehdotuksen käsittelemiselle tavallisen lain säätämisyksessä.

Puolustusvaliokunta ehdottaa pykälän 2 momenttia muutettavaksi siten, että lupa voidaan antaa ja päätös tehdä enintään kuudeksi kuukaudeksi kerrallaan. Valiokunta huomauttaa, että tukiasematietojen hankkiminen voi kohdistua myös menneeseen aikaan, joten tämä näkökulma on syytä huomioida säännöksessä.

Puolustusvaliokunnan mietinnössä 40 §:n (ent. 38 §) 2 momentti kuuluu:

Lupa voidaan antaa ja päätös tehdä enintään kuudeksi kuukaudeksi kerrallaan. Jos lupa tai päätös koskee luvan antamista tai päätöksen tekemistä edeltänyttä määrättyä aikaa, voi se olla kuutta kuukautta pidempi.

Tältä osin näyttää siltä, että perustuslakivaliokunnan ponsi on otettu huomioon. Hallituksen esityksen muotoilu ("Lupa annetaan tietyksi ajanjaksoksi") vastasi poliisilain 5 luvun 12 §:n 2 momenttia. Lisäys, joka koskee päätöksen tekemistä edeltänyttä määrääikää, on tullut puolustusvaliokunnan käsittelyssä. Kiinnitän kuitenkin huomiota siihen, olisiko myös menneeseen aikaan sijoittuva lupa tullut ajallisesti rajata. Totean, että luvan sisältämät tiedot eivät ainakaan voi ajoittua ennen ehdotetun lain voimaantuloa sijoittuvaan aikaan.

4 luvun 40 §

Sotilastiedustelulakiehdotuksen 40 §:ssä säädetään **laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentamisesta ja poisottamisesta**.

Säännöksen 2 momentin mukaan telekuunteluun, tietojen hankkimiseen telekuuntelun sijasta, televalvontaan, tekniseen kuunteluun, tekniseen katseluun, tekniseen seurantaan ja tekniseen laitetarkkailuun käytettävän laitteen, menetelmän tai ohjelmiston saa asentaa vakituisen asumiseen käytettävään tilaan vain, jos tuomioistuin on antanut siihen luvan pääesikunnan tiedustelupäällikön tai tehtävään määrätyn tiedustelumenetelmien käyttöön erityisesti perehtyneen sotilaslakimiehen tai muun virkamiehen vaatimuksesta.

Perustuslakivaliokunta kiinnittää lausunnossaan huomiota siihen, että säännösehdotuksessa toimenpiteen perusteena ei ole sellaisia seikkoja, joita voitaisiin pitää perustuslain 10 §:n 3 momentissa tarkoitettuna perusoikeuksien turvaamisena tai rikosten selvittämisenä. Sääntely on siten ristiriidassa perustuslain 10 §:n kanssa ja on sen vuoksi poistettava lakiehdotuksesta.

Koska lakiehdotuksessa säädetään toimivaltuuskohtaisesti vakituiseen asumiseen käytettävän tilan rajaamisesta toimivaltuuden ulkopuolelle, on myös 40 §:n 2 momentin sääntelyä täydennettävä rajaamalla pysyväisluonteiseen asumiseen käytettävät tilat valtuuksien ulkopuolelle nimenomaisella lakiin otettavalla maininnalla. Tällainen muutos on edellytyksenä sille, että lakiehdotus voidaan käsitellä tavalisen lain säätämisyksikössä.

Puolustusvaliokunta esittää pykälän 2 momentin poistamista ja pykälän 1 momenttiin lisättäväksi lakivaliokunnan ehdottaman muutoksen siitä, että sotilastiedustelulakiehdotuksen 40 §:n 1 momentin loppuun lisätään säännös siitä, ettei laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentaminen tai sen poisottaminen saa tapahtua pysyväisluonteiseen asumiseen käytettävässä tilassa. Säännöksen uusi pykälänumero on 42 §.

Perustuslakivaliokunnan ponsi on otettu huomioon.

4 luvun 41 §

Sotilastiedustelulain 41 §:ssä säädetään **peitet toiminnasta**.

Perustuslakivaliokunnan mukaan (s. 37) 41 §:n 3 momentin peitet toiminnan ja 45 §:n 4 momentin sääntely valeoston sallimisesta asunnossa on ristiriidassa perustuslain 10 §:n kanssa, ja sääntely on sen vuoksi poistettava lakiehdotuksesta.

Puolustusvaliokunta ehdottaa 41 §:n 3 momentin poistettavaksi perustuslakivaliokunnan edellyttämällä tavalla. Säännöksen uusi pykälänumero on 43 §.

Perustuslakivaliokunnan ponsi on otettu huomioon.

4 luvun 45 §

Sotilastiedustelulain 45 §:ssä säädetään **valeostosta**. Lakiehdotuksen mukaan valeostolla tarkoitetaan sotilastiedusteluviranomaisen tekemää esineen, aineen, omaisuuden tai palvelun ostotarjousta tai ostoa, jonka tavoitteena on saada sotilastiedusteluviranomaisen haltuun tai löytää tiedustelutehtävään liittyvä esine, aine tai omaisuus. Säännöksen perusteluissa viitataan siihen, että valeosto voisi tulla kyseeseen esimerkiksi väärin asiakirjojen valmistamisessa käytettävästä materiaalista, jota vieraan valtion tiedustelupalvelu saattaisi käyttää.

Perustuslakivaliokunnan mielestä valeostoa koskeva sääntely vaikuttaisi kattavan mahdollisesti myös sellaisia tavanomaisia siviilioikeudellisia oikeustoimia, jotka eivät ole lainalaisuusperiaatteen kannalta ongelmallisia ja joille ei ole osoitettavissa valtiosääntöistä tarvetta säännellä ja arvioida niitä epäsovinnaisena toimivaltuutena. Puolustusvaliokunnan on syytä tarkkaan selvittää, millaisia toimenpiteitä valeostosääntelyn perusteella on tarkoitus käyttää ja tarvittaessa selkeytettävä sääntelyä.

Perustuslakivaliokunta toteaa lisäksi (s. 37), että 45 §:n 4 momentin sääntely valeoston sallimisesta asunnossa on ristiriidassa perustuslain 10 §:n kanssa. Sääntely on sen vuoksi poistettava lakiehdotuksesta.

Puolustusvaliokunta ehdottaa 2 momentista tarpeettomana poistettavaksi välttämättömyysvaatimuksen, sillä asia on huomioitu tiedustelumenetelmien käytön yleisiä edellytyksiä koskevan pykälän (uusi 12 §) muutosehdotuksissa.

Perustuslakivaliokunnan kannanottoon viitaten puolustusvaliokunta ehdottaa pykälästä poistettavaksi 4 momentin.

Näyttää siltä, että perustuslakivaliokunnan ponsi on otettu huomioon. Sinällään perustuslakivaliokunnan yleisempää huomiota valeostosääntelyn perusteella käytettävistä toimenpiteistä ei vaikuttaisi enemmälti selvitetyn.

4 luvun 53 §

Sotilastiedustelulain 53 §:ssä säädetään **paikkatiedustelusta päättämisestä**. Säännöksen mukaan tuomioistuin päättää paikkatiedustelusta, kun se kohdistuu kotirauhan suojaamaan paikkaan.

Perustuslakivaliokunnan lausunnossa (s. 38) todetaan, että koska säännösehdotuksessa toimenpiteen perusteena ei ole sellaisia seikkoja, joita voitaisiin pitää perustuslain 10 §:n 3 momentissa tarkoitettuna perusoikeuksien turvaamisena tai rikosten selvittämisenä, on sotilastiedustelulakiehdotuksen 53 §:n sanamuotoa täsmennettävä sen tarkoitusta vastaavaksi siten, että siitä käy selvästi ilmi, että paikkatiedustelu ei voi tuomioistuimen luvallakaan kohdistua pysyväisluonteeseen asumiseen käytettäviin tiloihin. Tällainen muutos on edellytyksenä 1. lakiehdotuksen käsittelylle tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

Puolustusvaliokunta ehdottaa 1 momenttia tarkennettavaksi siten, että tuomioistuin päättää paikkatiedustelusta, kun se kohdistuu muuhun kotirauhan suojaamaan paikkaan kuin pysyväisluonteeseen asumiseen käytettävään paikkaan.

Puolustusvaliokunnan mietinnössä pykälän (ent 53 §, nyk. 55 §) 1 momentti kuuluu

Tuomioistuin päättää paikkatiedustelusta, kun se kohdistuu muuhun kotirauhan suojaamaan paikkaan kuin pysyväisluonteeseen asumiseen käytettävään tilaan tai paikkaan, johon ei ole yleistä pääsyä tai yleinen pääsy siihen on rajoitettu tai estetty paikkatiedustelun toimittamisajankohtana, tehtävään määrätyn tiedustelumenetelmien käyttöön erityisesti perehtyneen sotilaslakimiehen tai muun virkamiehen vaatimuksesta.

Näyttää siltä, että perustuslakivaliokunnan ponsi on huomioitu asianmukaisesti.

4 luvun 63 §

Sotilastiedustelulain 63 §:ssä säädetään **teknisten tietojen käsitte-lystä**. Pykälän mukaan tietoliikennetiedustelun kohdentamiseksi puolustusvoimien tiedustelulaitos voi viestintäverkon tietoliikenteestä hetkellisesti kerätä ja tallentaa tietoliikenteen teknisiä tietoja ja automaattisen tietojenkäsittelyn avulla käsitellä niitä tilastollista analyysiä varten.

Perustuslakivaliokunnan mukaan (s. 22) Sotilastiedustelulakiehdotuksen 63 §:n sanamuoto vaikuttaa perustuslakivaliokunnan käsityksen mukaan mahdollistavan hyvin laajan viestintäverkon alueen kattavan tietojen keräämisen ja tallentamisen eikä ehdotetun lain 63 § sisällä "hetkellisyyttä" koskevaa mainintaa lukuun ottamatta nimenomaisia rajoittavia kriteereitä tietojen keräämiselle ja tallentamiselle. Ehdotetussa sääntelyssä voi tältä osin nähdä ns. massavalvonnan piirteitä, kun esityksen perustelujenkin mukaan (s. 280) teknisten tietojen käsittely tietoliikenteestä voisi tapahtua hetkellisesti kaikkeen viestintäverkon osassa liikkuvaan tietoliikenteeseen kohdistuen. Ottaen huomioon, että perustuslain 10 §:n 4 momentti ei mahdollista yleistä, kohdentamatonta ja kaikenkattavaa tietoliikenteen seuranta tiedustelutoiminnassa (PeVM 4/2018 vp, s. 8), ehdotettua 63 §:ää on tältä osin täsmennettävä nimenomaisella säännöksellä yleiseen ja kohdentamattomaan tietoliikenteen seurantaan kohdistuvasta kiellosta. Vaihtoehtoisesti tämä kiello voidaan ottaa lain yleissäännöksiin. Tällainen muutos on edellytyksenä lain käsittelemiselle tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

Puolustusvaliokunta esittää, että 4 lukuun lisätään seuraava uusi yleissäännös (uusi 65 §) yleisen ja kohdentamattoman tietoliikenteen seurannan kiellosta. Tämän säännöksen johdosta 63 §:ää ei tarvitse muuttaa.

Puolustusvaliokunnan mietinnössä uusi 65 § kuuluu

Tiedonhankinta tietoliikenteestä ei saa olla yleistä ja kohdentamatonta tietoliikenteen seuranta.

Kielto yleisestä ja kohdentamattomasta tietoliikenteen seurannasta tarkoittanee ilmaista ns. massavalvonnan kiellon. Kiellon tosiasiallinen merkitys on käsitykseni mukaan kyseenalainen, sillä se, kuinka yleistä tai kuinka kohdennettua tietoliikenteen seuranta on, määräytyy lakiehdotuksen muiden säännösten perusteella. Jos niiden mukaan määräytyvää tietoliikennetiedustelua pidetään liian yleisenä ja kohdentamattomana, tulisi mainittuja muita säännöksiä muuttaa.

Tältä kannalta tärkeä on perustuslakivaliokunnan lausuma (s. 24) siitä, että sääntelyn tarkkarajaisuuden ja täsmällisyyden sekä tietoliikennetiedustelun perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta hyväksyttävän kohdentumisen vuoksi laissa tulee säätää *hyväksyttävän hakuehdon (ja hakuehtojen luokan) perusteista*.

Puolustusvaliokunnan mietinnössä lain 10 §:n määritelmäsäännöksen on lisätty hakuehdon ja hakuehtojen luokan määritelmät. *Hakuehdolla* tarkoitetaan "tietoa, jonka perusteella tietoliikennetiedustelulla

viestintäverkon osasta mahdollisimman rajatusti ja täsmällisesti valitaan tietoliikennetiedustelun kohteena oleva tietoliikenne”. *Hakuehtojen luokalla* tarkoitetaan ”samaa asiakokonaisuutta kuvaavia toisiinsa liittyviä hakuehtoja”.

Käsitykseni mukaan pelkästään nämä määritelmät eivät ilmeisesti täytä sitä, mitä perustuslakivaliokunta on tavoitellut hyväksyttävän hakuehdon *perusteista* säätämällä, joka viitanee hakuehtojen sisällölliin perusteisiin.

4 luvun 67 §

Sotilastiedustelulain 67 §:ssä säädetään **muun kuin valtiollisen toimijan tietoliikenteeseen kohdistuvasta tiedustelusta**.

Perustuslakivaliokunnan lausunnossa (s. 23) todetaan, että tietoliikennetiedustelun viimesijaisuus muun kuin valtiollisen toimijan tietoliikenteeseen kohdistuvassa tiedustelussa ilmenee 67 §:n 1 momentissa asetetusta välttämättömyyttä koskevasta edellytyksestä. Säännöksen yksityiskohtaisten perustelujen mukaan välttämättömyysedellytyksellä tarkoitettaisiin viimesijaisuutta eli käytännössä sitä, että tietojen hankkiminen muulla keinolla kuin tietoliikennetiedustelulla ei ole mahdollista. Perustuslakivaliokunnan mielestä tällaisessa poikkeuksellisessa sääntely-yhteydessä olisi perusteltua säätää perusteluissa esitetyin tavoin tietoliikennetiedustelun käyttämisestä viimesijaisena tiedustelumenetelmänä.

Puolustusvaliokunta ehdottaa 1 momenttia täydennettäväksi siten, että säännöksestä ilmenee tietoliikennetiedustelun viimesijaisuus tiedustelumenetelmänä. Tässä yhteydessä valiokunta toteaa, että yleisen ja kohdentamattoman tietoliikenteen seurannan kiellosta esitetään säädettäväksi 65 §:ssä ja yleisestä välttämättömyysedellytyksestä muun kuin valtiollisen toimijan osalta säädettäisiin 12 §:ssä.

Puolustusvaliokunnan mietinnössä 70 § (ent. 67 §) kuuluu

Puolustusvoimien tiedustelulaitos voi Suomen rajan ylittävästä viestintäverkon tietoliikenteestä automaattisen tietojenkäsittelyn avulla hankkia tietoa tiedustelutehtävän kannalta olennaisen muun kuin valtiollisen toimijan tietoliikenteestä, jos tiedot eivät ole hankittavissa muulla tiedustelumenetelmällä.

Perustuslakivaliokunnan huomio on tältä osin otettu huomioon korostamalla tiedustelumenetelmän viimesijaisuutta.

7 luvun 86 §

Sotilastiedustelulain 86 §:ssä säädetään **tiedustelumenetelmän käytöstä ilmoittamisesta**.

Perustuslakivaliokunnan lausunnossa (s. 27) todetaan, ettei säännöksestä ilmene tarkoitetaanko Suomessa olemisella toimenpiteen suoritamishetken olinpaikkaa vai ilmoitushetken tilannetta. Säännöstä on

syytä täsmentää. Puolustusvaliokunta ehdottaa säännöksen 2 momentissa käytettäväksi ilmaisua *tietoliikennetiedustelun suorittamisen hetkellä*.

Perustuslakivaliokunnan mielestä salaisten tiedustelumenetelmien käyttöön liittyvää ilmoittamisvelvollisuutta on syytä pitää keskeisenä osana tällaisten menettelyjen oikeussuojatakeita. Sähköisen viestinnän käyttöön liittyvät tunnistamistiedot sekä mahdollisuus niiden koostamiseen ja yhdistämiseen voivat käytännössä olla yksityiselämän suojan näkökulmasta siinä määrin ongelmallisia, että hallituksen esityksessä viitattu erottelu suojan reuna- ja ydinalueeseen ei ole perusteltua, vaan huomiota on yleisemmin kiinnitettävä myös rajoitusten merkittävyyteen. Esimerkiksi paikkatietojen tai vierailtuja sivustoja koskevien tunnistamistietojen perusteella yksilöstä voidaan selvittää hyvinkin tarkasti yksityiselämän suojan ydinalueelle kuuluvia tietoja esimerkiksi henkilön poliittisesta vakaumuksesta tai sosiaalisista suhteista. Perustuslakivaliokunta pitää tämän vuoksi välttämättömänä, että ilmoittamisvelvollisuus ulotetaan myös viestin tunnistamistietoihin kohdistuvaan manuaaliseen käsittelyyn. Tällaisen muutoksen tekeminen on edellytyksenä lain käsittelylle tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

Puolustusvaliokunta esittää, että pykälän 2 momenttia tarkennettavaksi siten, että ilmoittamisvelvollisuus koskee viestin sisällön lisäksi myös viestin tunnistamistietoja.

Puolustusvaliokunnan mietinnössä 89 §:n (ent. 86 §) kuuluu

Muun kuin valtiollisen toimijan tietoliikenteeseen kohdistuvasta tiedustelusta on ilmoitettava tiedonhankinnan kohteena olleelle henkilölle kirjallisesti sen jälkeen, kun tiedustelumenetelmän käytön tarkoitus on saavutettu, ja jos käsittelyssä on manuaalisesti selvitetty tietoliikennetiedustelun suorittamisen hetkellä Suomessa olevan henkilön luottamuksellisen viestin tunnistamistiedot tai sisältö. Velvollisuutta ilmoittaa ei kuitenkaan ole, jos tietoliikennetiedustelulla saatu tieto on hävitetty 86 §:n perusteella.

Hallituksen esitykseen on lisätty viestin sisällön lisäksi tunnistamistieto. Lisäksi on perustuslakivaliokunnan huomion mukaisesti täsmennetty sitä, että kysymys on tiedustelun aikaan Suomessa olleen henkilön viestinnästä.

Näyttää siltä, että perustuslakivaliokunta on sinänsä hyväksynyt ne ehdotetut tilanteet, jolloin velvollisuutta ilmoittamiseen ei ole. Todettakoon, että olen perustuslakivaliokunnalle aiemmin antamissani lausunnoissa arvostellut sitä, että ilmoitusvelvollisuutta ei olisi, jos tiedot on laissa mainituilla perusteilla hävitetty. Samoin olen arvostellut sitä, että ilmoitusvelvollisuutta ei olisi tilapäisesti ulkomailla olevalle suomalaiselle.

Nyt pidän hyvin ongelmallisena myös sitä, että ilmoitusvelvollisuus koskee vain niitä tilanteita, joissa viestin sisältö tai tunnistamistieto on selvitetty manuaalisesti, kun taas niiden automaattinen selvittäminen ei aiheuta ilmoitusvelvollisuutta. Lakiehdotuksen mukaan viestin sisältö ja muut luottamukselliset tiedot voidaan selvittää myös automaattisesti. Pykälässä ilmoitusvelvollisuus on kytketty nimenomaan selvittämisen tapaan. Jos luottamuksellisen viestin sisältö tai tunnistamistiedot on selvitetty automaattisesti, ilmoitusvelvollisuutta ei pykälän mukaan ole, vaikka viestin sisältöä sen jälkeen käsiteltäisiin (esim. luettaisiin) manuaalisesti eli aistinvaraisesti luonnollisen henkilön toimesta.

10 luvun 108 §

Sotilastiedustelulain 108 §:ssä säädetään sotilastiedustelussa kertyneiden **tallenteiden tutkimisesta**.

Perustuslakivaliokunnan mielestä (s. 32) on selvää, että tiedusteluvalvontavaltuutetulla tulee perustuslain 21 §:stä johtuvista syistä olla sama oikeus tutkia tiedustelumenetelmien käytöstä kertyneitä tallenteita kuin tuomioistuimella ja muilla pykälässä tarkoitetuilla virkamiehillä. Tällaisen muutoksen tekeminen on edellytys sille, että 1. lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

Perustuslakivaliokunnan mielestä laissa on syytä säätää myös ehdotettua täsmällisemmin henkilöpiiristä, joka voi tulla kyseeseen muuna henkilönä, jota käytetään apuna tiedonhankinnassa. Lisäksi säännösperustaisesti on varmistuttava siitä, että säännöksessä viitatuilla viranomaiskoneiston ulkopuolisilla henkilöillä on tarvittavat tiedot ja taito sekä kokemus toimeksiannon asianmukaiseksi suorittamiseksi.

Perustuslakivaliokunta kiinnittää myös huomiota muita kuin viranomaisia koskevan 2 momentin sääntelyn avoimuuteen. Perustuslakivaliokunnan mielestä 108 §:ssä tarkoitetun ulkopuolisen asiantuntijan ja muun henkilön, jota käytetään apuna tiedonhankinnassa osuus, tulee rajata vain sotilastiedusteluviranomaista avustavaan rooliin ja sitoa tallenteiden tutkimus hänen osaltaan viranomaiseen välittömään ohjaukseen. Lisäksi tulee säätää avustavan henkilön virkavastuusta. Tällaiset muutokset ovat edellytyksenä sille, että sotilastiedustelulakiehdotus voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

Puolustusvaliokunta esittää pykälän 1 momenttia muutettavaksi siten, että tiedustelumenetelmien käytössä kertyneitä tallenteita saa säännöksessä mainittujen tahojen lisäksi tutkia myös tiedusteluvalvontavaltuutettu tai hänen määräämänsä virkamies. Valiokunta ehdottaa momenttiin lisättäväksi myös säännöksen siitä, että pääesikunnan tiedustelupäällikön määräyksestä tai tuomioistuimen osoituksen mukaan tallennetta saa tutkia myös muu asiantuntija tai muu henkilö, jota käytetään apuna tiedonhankintaa toteutettaessa. Valiokunta toteaa, että tällöin kyse voi olla esimerkiksi tallenteiden tutkimisesta, kääntämisestä tai teknisen suojauksen purkamisesta.

Pykälän 2 momentiksi valiokunta ehdottaa lisättäväksi säännöstä siitä, että jos 1 momentissa tarkoitettu asiantuntija tai muu henkilö on yksityinen taho, sovelletaan asiantuntijaan tai muuhun henkilöön rikosoikeudellista virkavastuuta koskevia säännöksiä hänen suorittaessaan tässä luvussa tarkoitettuja tehtäviä. Pykälän 3 momenttiin valiokunta ehdottaa säännöstä siitä, että käytettäessä 2 momentissa tarkoitettua asiantuntijaa tai muuta henkilöä on tiedonhankinta ja tallenteiden tutkiminen tapahduttava 1 momentissa tarkoitetun sotilastiedusteluviranomaisen virkamiehen välittömässä ohjauksessa ja valvonnassa. Asiantuntijalla tai muulla henkilöllä on lisäksi oltava tarvittavat tiedot ja taito sekä kokemus toimeksiannon suorittamiseen.

Tältä osin näyttää siltä, että perustuslakivaliokunnan ponsi on otettu huomioon.

Todettakoon, että oikeusasiamiehellä (ja oikeuskanslerilla) on perustuslain 111 §:n mukaan oikeus tutkia säännöksessä tarkoitettuja tallenteita laillisuusvalvonnassaan. Siinä mielessä säännöstä voitaisiin pitää perustuslain vastaisena. Toisaalta ylimpien laillisuusvalvojen tiedonsaantioikeutta ei käsitykseni mukaan yleensä erikseen mainita tiedonsaantioikeutta koskevissa säännöksissä. Selvyiden vuoksi ja ehdotetun säännöksen muotoilu huomioon ottaen ("saa tutkia vain") sen voisi mainita säännöksessä (esim. "oikeusasiamiehen ja oikeuskanslerin tiedonsaantioikeudesta on säädetty perustuslaissa"), taikka ainakin perustuslakivaliokunnan nyt annettavan lausunnon perusteluissa.

10 luvun 113 §

Sotilastiedustelulain 113 §:ssä säädetään **menettelystä tuomioistuimessa**.

Perustuslakivaliokunta toteaa lausunnossaan (s. 34), että tiedusteluvaltuutetun asemasta pitää säätää sotilastiedustelulain 113 §:ssä säädettyssä lupaprosessissa siten, että hänellä on oikeus ilmaista näkemyksensä hakemuksesta ennen kuin käräjäoikeus tekee päätöksensä. Tällaisen muutoksen tekeminen on edellytys sille, että 1. lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä.

Puolustusvaliokunta ehdottaa pykälän 2 momenttiin lisättäväksi säännöstä siitä, että tuomioistuimen on varattava tiedusteluvalvontavaltuutetulle tai hänen määräämälleen virkamiehelle tilaisuus tulla kuulluksi tiedustelumenetelmän käyttöä koskevan lupa-asian käsittelyssä.

"Tulla kuulluksi" tarkoittanee samaa kuin "oikeus ilmaista näkemyksensä hakemuksesta" joten näyttää siltä, että perustuslakivaliokunnan ponsi on tältä osin otettu huomioon.

II ERÄÄT MUUT PERUSTUSLAKIVALIOKUNNAN HUOMIOT

Perustuslakivaliokunnan lausunnossa on lain säätämisjärjestyskysymyksinä esitettyjen valtiosääntöoikeudellisten huomautusten lisäksi esitetty myös muita valtiosääntöisiä huomioita. Niitä olen osin käsitellyt edellä niissä kohdin, joissa on ollut myös kysymys säätämisjärjestyksestä. Muilta osin totean seuraavan.

Viranomaisten toimivallasta

Perustuslakivaliokunta toteaa lausunnossaan (s. 14), että merkittävä osa ehdotetuista sotilastiedustelun toimivaltuuksista pitäisi laissa säätää siviilitiedusteluviranomaiselle, joka voisi sotilastiedusteluviranomaisen pyynnöstä suorittaa sen tarvitsemia toimenpiteitä virka-apuna. Perustuslakivaliokunta kiinnittää huomiota siihen, että salaisen tiedonhankinnan toimivaltuuksista on nykyisin säädetty näin. Puolustusvaliokunnan on perustuslakivaliokunnan mielestä arvioitava vielä toimivaltuuskohtaisesti toimivaltaista viranomaista.

Puolustusvaliokunta toteaa, että sotilastiedustelutoimivaltuuksien käyttäminen vaatii sekä syvällistä sotilastiedustelun että Puolustusvoimien toiminnan tuntemista, suojelupoliisilla ei ole tällaista osaamista. Valiokunnan mielestä on myös selvää, että viranomaisen lakisääteisen tehtävän toteuttaminen tulee aina ensisijaisesti suorittaa vastuuviranomaisen toimesta ja lähtökohtaisesti omin resurssein. Virka-apu on luonteeltaan tilapäistä ja virka-aputehtävät liittyvät ensisijaisesti tehtäviin, jotka edellyttävät esimerkiksi sellaista kalustoa tai kykyä, jota pyytävällä viranomaisella ei ole. Puolustusvaliokunta pitää lähtökohtaisesti omituisena tilannetta, jos toimivaltainen viranomainen ei selviä omin resurssein normaaliolojen lakisääteisistä tehtävistään. Sotilastiedustelun osalta kyse ei ole tällaisesta tilanteesta: Puolustusvoimat on mitoit-
tanut resurssinsa siten, että kaikki haetut uudet tiedustelutoimivaltuudet voidaan toteuttaa omin voimavaroin.

Näyttää siltä, että asiassa ei ole arvioitu toimivaltuuskohtaisesti toimivaltaista viranomaista.

Peiteostosta ja valeostosta päättäminen

Perustuslakivaliokunta kiinnittää erityisesti huomiota siihen, että peite-toiminnan ja valeoston käyttämisestä ei sotilastiedustelulakiehdotuksen 43 ja 46 §:n mukaan päätä tuomioistuin, vaan pääesikunnan tiedustelupäällikkö. Tämä ei ole perustuslakivaliokunnan mielestä ole asianmukainen eikä mainittujen menetelmien käyttöön liittyvät perus- ja ihmisoikeusnäkökohdat riittävästi huomioon ottava ratkaisu.

Puolustusvaliokunta toteaa, että peitet toimintaa ja valeostoa koskevan päätöksenteon osoittaminen pääesikunnan tiedustelupäällikölle vastaa päätöksentekotasoltaan sitä, mitä samasta asiasta ehdotetaan säädettäväksi siviilitiedustelun puolella (1. lakiehdotus poliisilain muuttamisesta 32 ja 36 §); siviilitiedustelussa näiden menetelmien käytöstä päättää suojelupoliisin päällikkö.

Peitetoiminnan ja valeoston osalta hallintovaliokunta ei perustuslakivaliokunnan näkemyksen vastaisesti ehdota päätöstoimivaltaa tuomioistuimelle vaan toimivalta olisi suojelupoliisin päälliköllä.

Tiedustelukiellot ja tietojen hävittäminen

Perustuslakivaliokunnan mielestä 79 §:n sanamuodon mukaan jää epäselväksi, että esimerkiksi rikoksesta epäillyn ja hänen avustajansa välinen viestintä kuuluu kokonaisuudessaan tiedustelukiellon piiriin samalla tavalla kuin pakkokeinolain 10 luvun 52 §:ssä on säädetty kuuntelukielloista (s.27). Puolustusvaliokunnan on varmistuttava siitä, ettei tiedustelukiello ole soveltamisalaltaan rajatumpi kuin pakkokeino-laissa.

Puolustusvaliokunnan puolustusministeriöltä saaman selvityksen mukaan sääntelyä ei ole sotilastiedustelutoiminnassa mahdollista rakentaa täysin yhteneväiseksi pakkokeino-laissa omaksuttujen ratkaisujen kanssa. Pykälän tarkoittamissa tilanteissa ei ole poissuljettua se, että myös säännöksessä viitatu oikeudenkäymiskaassa tarkoitetut henkilöt voivat osallistua sotilastiedustelun kohteena tarkoitettuun toimintaan. Tästä syystä on tarkoituksenmukaista, että tiedustelukiellon piirissä on ainoastaan viestintä, josta säännöksessä viitatu oikeudenkäymiskaassa tarkoitetut henkilöt eivät saisi todistaa.

Ulkomailla tapahtuva sotilastiedustelu

Perustuslakivaliokunnan lausunnossa todetaan, että sääntely tiedustelumenetelmien käytöstä ulkomailla on sen suuri periaatteellinen merkitys huomioon ottaa kovin niukkaa. Perustuslakivaliokunta kiinnittää huomiota siihen hallituksen esityksessäkin ilmaistuun käsitykseen, että ulkomaantiedustelun toiminta saattaa tapauskohtaisesti myös täyttää jonkin kohdevaltion rikoslainsäädännössä rangaistavaksi säädetyn teon tunnusmerkistön. Esityksessä ei kuitenkaan ole tämän enempää arvioitu sääntelyn hyväksyttävyyttä ja seurauksia virkamiehelle. Valiokunnan mielestä puolustusvaliokunnan on syytä tarkastella huolellisesti virkamiehen oikeusasemaa tällaisessa tilanteessa ja harkita muun ohella, voidaanko pykälän tarkoittamaan osallistumiseen määrätä ilman virkamiehen suostumusta tehtävään. Perustuslakivaliokunnan mielestä virkamiehen perustuslakiin perustuva velvollisuus olla ulkomailla ollessaan toimimatta tavalla, joka loukkaa perus- ja ihmisoikeuksia, ei voi perustua näin avoimella sääntelyllä määriteltyyn laajaan harkintavaltaan. Perustuslakivaliokunnan mielestä sääntelyä on täsmennettävä olennaisesti.

Puolustusvaliokunta toteaa, ettei hallituksen esityksessä ole arvioitu sotilastiedusteluviranomaisen virkamiehen vieraan valtion alueella suorittaman tiedustelutoiminnan paljastumisen vaikutuksia. Valiokunta toteaa, että virkamiehen asema paljastumistilanteessa on kolmijakoinen. Ensinnäkin asiaa on tarkasteltava virkaoikeudellisista näkökohdista. Toiseksi asiaa on tarkasteltava kansainvälisen oikeuden ja diplomaatteja koskevien käytäntöjen kautta. Kolmanneksi asiassa kysy-

myksen osalta on tarkasteltava Suomen valtion vastuuta niin kohdevaltiota kohtaan kuin sotilastiedusteluviranomaisen virkamiehestä kohtaan.

Näyttää siltä, että virkamiehen oikeusasemaa ja sääntelyn seurauksia virkamiehelle esimerkiksi kohdemaassa mahdollisesti tapahtuvan rikosprosessin ja kärsittävän rangaistuksen ja niiden hyvittämisen suhteen ei ole enemmälti pohdittu.

Perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen

Perustuslakivaliokunnan lausunnossa (s. 15) todetaan, että valiokunnan perustuslain 10 §:n 4 momentista painottamat näkökohdat vaikuttavat yleisesti myös sotilastiedustelun toimivaltuussäännösten tulkintaan. Sotilastiedustelulakiin on sääntelyn erityisluonne huomioon ottaen syytä ottaa poliisilain 1 luvun 2 §:n kaltainen säännös perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien kunnioittamisesta. Lakivaliokunta ehdottaa omassa lausunnossaan myös tällaisen lisäyksen tekemistä.

Puolustusvaliokunta esittää sotilastiedustelulakiehdotuksen 1 lukuun lisättäväksi uutta säännöstä perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien kunnioittamisesta.

Sotilastiedusteluviranomaiset

Perustuslakivaliokunta toteaa lausunnossaan (s. 21), että määritelmää puolustushaarat on syytä avata. Puolustusvaliokunta ehdottaa, että säännöksessä käytetään vakiintunutta käsitettä Maa-, Meri- ja Ilmavoimat. Pykälän 2 momentin säännösviittausta on tarkistettava pykälänumeroinnin muuttuessa.

Puolustusvaliokunta ehdottaa säännökseen (11 §, ent. 10 §) lisättäväksi uutta 3 momenttia, jossa selvennetään sitä, että pääesikunnassa sotilastiedustelun tehtäviä hoitavat ja niihin liittyviä toimivaltuuksia käyttävät pääesikunnan sotilastiedusteluun määrätyt virkamiehet. Valiokunta huomauttaa, että viranomaisten tarkempi määrittely on lisäksi merkittävää sotilastiedustelun ja rikostorjunnan erottamiseksi toisistaan.

Tarkkailu ja suunnitelmallinen tarkkailu

Perustuslakivaliokunta toteaa lausunnossaan (s. 20), että henkilöryhmään kohdistetun tiedustelutoiminnan toissijaisuus ei ilmene ehdotetusta lakitekstistä (20 §). Perustuslakivaliokunnan mukaan tiedon hankkimisessa tulee puuttua luottamuksellisen viestin suojaan mahdollisimman kohdennetusti ja rajoitetusti. Henkilöryhmään kohdistetun tiedustelutoiminnan toissijaisuuden nimenomainen mainitseminen asiaa koskevissa säännöksissä olisi tiedustelumenetelmän kohdentamisen turvaamiseksi asianmukaista.

Puolustusvaliokunta toteaa, että se on esittänyt henkilöryhmän määritelmää avattavaksi lakiehdotuksen 9 §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa kuvatulla tavalla. Tarkkailua ja suunnitelmallista tarkkailua koskevan pykälän 1 momentin osalta valiokunta ehdottaa lisättäväksi säännöstä siitä, että jos tiettyä henkilöä ei voida yksilöidä, tarkkailu voidaan kohdistaa myös henkilöryhmään.

Paikkatiedustelu

Perustuslakivaliokunta toteaa lausunnossaan (s. 34), että tuomioistuinten etukäteen antama lupa paikkatiedustelulle ei korvaa jälkikäteistä kontrollia, koska asianosainen tiedustelun kohde ei voi osallistua etukäteiseen päätöksentekoon. Perustuslakivaliokunta katsoo, että perustuslain 21 §:stä ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklasta johtuvista syistä jälkikontrollin säätäminen myös nyt kyseessä olevaan tilanteeseen on välttämätöntä.

Lakivaliokunta on katsonut asiaa koskevassa lausunnossaan, että erillisen jälkikäteisen tuomioistuinten kontrollin säätäminen paikkatiedustelulle ei ole perusteltua eikä tarpeen.

Puolustusvaliokunta yhtyy lakivaliokunnan lausunnossa esitettyyn näkemykseen ja toteaa, että ehdotettu sääntely takaa paikkatiedustelun kohteelle tai paikan haltijalle riittävät oikeussuojatakeet ja jälkikäteisen kontrollimahdollisuuden. Puolustusvaliokunnan asiasta saaman selvityksen mukaan paikkatiedustelun kohteena on lähtökohtaisesti sellainen taho, jolle paikkatiedustelun käytön ilmoittaminen itsessään voisi muodostaa vakavan uhkan Suomen kansalliselle turvallisuudelle tai olisi ainakin omiaan aiheuttamaan uhkan muodostumisen.

Ulkomailla tapahtuva sotilastiedustelu

Perustuslakivaliokunta toteaa lausunnossaan (s. 31), että ulkomaan tiedusteluun liittyvien herkkyyksien vuoksi olisi perusteluiden mukaan yksittäistapauksellisesti perusteltua, ettei sotilastiedustelulakiehdotuksen 62 §:n 1 momentissa erikseen mainittuja lainkohtia olisi aina tarpeen soveltaa, mitä ilmentäisi ilmaisu *voidaan soveltaa*. Tämä antaa pääesikunnan tiedustelupäällikölle harkintavallan arvioida, milloin säännöksiä voitaisiin soveltaa ja milloin niiden soveltaminen ei olisi perusteltua. Harkinnanvaraisesti sovellettaviin säännöksiin lukeutuu esimerkiksi lakiehdotuksen 79 §:n tiedustelukielto, jonka mukaan tiettyjä tiedustelutoimivaltuuksia ei saa kohdistaa muun muassa sellaiseen viestintään tai tietoon, josta osapuoli ei saa todistaa tai josta hänellä on oikeus olla todistamatta oikeudenkäymiskaaren nojalla. Perustuslakivaliokunnan mielestä virkamiehen perustuslakiin perustuva velvollisuus olla ulkomailla ollessaan toimimatta tavalla, joka loukkaa perus- ja ihmisoikeuksia, ei voi perustua näin avoimella sääntelyllä määriteltyyn laajaan harkintavaltaan. Perustuslakivaliokunnan mielestä sääntelyä on täsmennettävä olennaisesti.

Puolustusvaliokunnan näkemyksen mukaan 62 §:n 1 momentissa tarkoitettut säännökset ovat valtaosin täysin luontevaa sulkea pois ulkomailla tehtävän sotilastiedustelun piiristä. Edellä todettuun viitaten puolustusvaliokunta ehdottaa, että pykälässä lueteltuja säännöksiä, joita voidaan jättää soveltamatta ulkomailla tapahtuvassa sotilastiedustelussa, vähennetään. Puolustusvaliokunta ehdottaa lisäksi, että virkamiehen nimenomaista suostumusta koskeva säännös osallistumisesta ulkomaan tiedusteluun lisätään pykälän 2 momenttiin.

Totean jo asian aikaisemmissa lausuntovaiheissa esittämäni näkemyksen siitä, että lakiehdotuksessa tai sen perusteluissa ei ole lainkaan käsitelty sitä tilannetta, että tiedustelumenetelmiä kohdennetaan Suomen ulkopuolella olevaan suomalaiseen. Pidän hyvin ongelmallisena sitä, että Suomen ulkopuolella tilapäisesti olevaan suomalaiseen voitaisiin kohdentaa suomalaisen tiedusteluviranomaisen toimesta esimerkiksi telekuuntelua ilman samoja oikeusturvatakeita kuin Suomessa olisi sovellettava.

Rikosepäilystä ilmoittaminen

Sotilastiedustelulakiehdotuksen 76 ja 77 §:ssä säädetään tiedustelussa saadun tiedon luovuttamisesta rikostorjuntaan. Lähtökohtana on, että tiedusteluvaltuuksilla saatua tietoa ei saa käyttää muuhun tarkoitukseen kuin tiedustelutehtävän suorittamiseen. Sääntely koskee sen perustelujen mukaan eräitä poikkeuksia käyttötarkoitussidonnaisuuteen. Kyseessä on eräänlainen palomuurisääntely.

Ehdotettu sääntely muistuttaa ylimääräisen tiedon käyttöä koskevaa sääntelyä. Perustuslakivaliokunnan mielestä sääntelyssä ja sen perusteluissa jää epäselväksi, miksi sääntelyä ei ole rakennettu pakkokeinolain 10 luvun 55 ja 56 §:n ja poliisilain 5 luvun 53 ja 54 §:n ylimääräistä tietoa koskevan sääntelyn mukaisesti. Poliisilain ja pakkokeinolain ylimääräisen tiedon käyttöä koskeva sääntely rakentuu mallille, jonka mukaan ylimääräistä tietoa saa käyttää rikoksen selvittämisessä, jos tieto koskee sellaista rikosta, jonka tutkinnassa olisi saatu käyttää sitä pakkokeinoja, jolla tieto on saatu (poliisilain 5 luvun 54 §:n 1 momentti ja pakkokeinolain 10 luvun 56 §:n 1 momentti).

Perustuslakivaliokunta toteaa, että sotilastiedustelulakiehdotuksen 76 ja 77 §:n sääntelyä voidaan tässä suhteessa pitää ongelmallisena, koska siitä ei selkeästi käy ilmi, miten ehdotettu sääntely suhtautuu ylimääräisen tiedon käyttämistä koskevaan sääntelyyn, minkä lisäksi ehdotettu sääntely on varsin vaikeasti hahmotettavaa. Sääntelyä arvioitaessa on perustuslakivaliokunnan käsityksen mukaan kiinnitettävä kuitenkin huomiota ensinnäkin siihen, että tiedustelutoiminnassa kysymys on luonteeltaan erilaisesta toiminnasta kuin poliisilain mukaisessa salaisten tiedonhankintakeinojen tai pakkokeinolain mukaisten salaisten pakkokeinojen käyttämisessä. Tämä tarkoittaa, että kysymys käyttötarkoitussidonnaisuudesta korostuu, kun arvioidaan mahdollista ylimääräistä tietoa tai sitä muistuttavaa tietoa koskevaa sääntelyä. Tiedustelutoiminnan rikostorjunnasta ja rikostutkinnasta eroava luonne

huomioon ottaen perustuslakivaliokunnan mielestä tulee erityisesti varmistua siitä, ettei sääntely avaa mahdollisuuksia käyttää tiedustelua poliisilain salaisia tiedonhankintakeinoja ja pakkokeinolain salaisia pakkokeinoja koskevan sääntelyn kiertämiseen.

Puolustusvaliokunnan mielestä tiedustelutoiminnassa on kysymys luonteeltaan erilaisesta toiminnasta kuin poliisilain mukaisessa salaisen tiedonhankintakeinojen tai pakkokeinolain mukaisten salaisten pakkokeinojen käyttämisessä. Sotilastiedusteluviranomainen ei käyttötarkoitussidonnaisuuden periaate huomioon ottaen voi edes säilyttää tiedustelumenetelmällä hankittua tietoa, joka ei liity tiedustelutehtävään. Lisäksi lakiehdotuksen 81 § velvoittaa sotilastiedusteluviranomaista hävittämään tiedot viipymättä, kun on käynyt ilmi, että tietoa ei tarvita tai tietoa ei saa käyttää sotilastiedustelutehtävien hoitamiseksi tai maanpuolustuksen kannalta tai kansallisen turvallisuuden suojaamiseksi. Käyttötarkoitussidonnaisuuden periaate rinnastuu tässä esityksessä tarkoitettuun tarkoitussidonnaisuuden periaatteeseen.

Puolustusvaliokunta ehdottaa, että pykälän 2 momenttia täydennetään kolmen vuoden enimmäisvankeusrangaistuksen omaavien rikosten osalta niin, että edellytettäisiin ilmoituksella voivan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi; tämä vastaa poliisilain 5 luvun 54 §:n 2 momentin sääntelyä. Puolustusvaliokunnan näkemyksen mukaan ehdotettu säännös lähentää sääntelyä pakkokeinolaissa ja poliisilaissa olevaan ylimääräisen tiedon sääntelyyn. Vaikka sääntelytilanteet ovat erilaiset, yhdenmukaistamista voidaan pitää perusteltuna: molempien sääntelyiden lopputuloksena voi olla tietyn vakavuustason rikoksen selvittäminen rikosprosessissa. Yhdenmukaistamista tukevat myös perustuslakivaliokunnan linjaukset ylimääräisen tiedon käyttöä koskevien säännösten osalta. Puolustusvaliokunta esittää lisäksi säädettäväksi uutena 5 momenttina rikostorjuntaan luovutettuihin tietoihin liittyen pakkokeinolain ja poliisilain ylimääräistä tietoa vastaavasti siitä, että tiedustelutiedon käyttämisestä näyttönä päättää tuomioistuimien päätöksien yhteydessä.

III LOPUKSI

Havaintojeni mukaan perustuslakivaliokunnan tavallisen lain säätämisen järjestyksen ehdoksi asettamat valtiosääntöoikeudelliset huomautukset on otettu huomioon puolustusvaliokunnan mietinnössä. Ovatko puolustusvaliokunnan ehdottamat muutokset kaikilta osin riittäviä, jää perustuslakivaliokunnan arvioitavaksi.

Sen sijaan eräät perustuslakivaliokunnan esittämät muut valtiosääntöoikeudelliset huomiot eivät ole johtaneet puolustusvaliokunnan muutosehdotuksiin. Näiltä osin puolustusvaliokunta on esittänyt perustelut ratkaisuilleen.

Asian jatkokäsittelyssä olisi pyrittävä varmistumaan siitä, että siviilitiedustelulainsäädännön ja sotilastiedustelulainsäädännön normit ovat yh-

täältä hallintovaliokunnassa ja toisaalta puolustusvaliokunnassa tehtyjen ja mahdollisesti tehtävien muutosten jälkeen yhdenmukaisia kaikilta niiltä osin, kuin niiden tulee olla yhdenmukaisia. Viitataan esimerkiksi samojen tiedustelumenetelmien käytön edellytysten yhdenmukaisuuteen siviili- ja sotilastiedustelussa.

Minulla ei nyt käytettävissä olleessa ajassa ole ollut mahdollisuutta tällaiseen vertailuun.

Oikeusasiamies

Petri Jääskeläinen